

ضرورت واقعیت یا ناموجبیت‌گرایی مبتنی بر رویکرد زمانی ارسطو به موجهات بر اساس فصل نهم درباره عبارت

سید امیرعلی موسویان

دانشگاه شهید بهشتی

خلاصه:

پاره‌ای از آثار ارسطو مربوط به حوزه منطق و فلسفه زبان که منشأ بحث‌های جدی در دهه‌های اخیر بوده است، در فصل نهم کتاب درباره عبارت بیان شده است. پرسش ارسطو در این بحث چنین مطرح می‌شود که آیا هر گزاره درباره آینده باید صادق یا کاذب باشد. اهمیت این مسئله برای معاصران نزدیک ارسطو بیشتر بوده است.

تناقض (ἀντίφασις) گزاره‌های دوتایی است که یکی از آنها چیزی را ایجاب می‌کند که گزاره دیگر سلب می‌کند. هدف اصلی بحث درباره عبارت بررسی این آموزه است که آیا هر عضو این تناقض باید صادق یا کاذب باشد. اگر از میان دو گزاره (۱) فردا یک نبرد دریایی خواهد بود و (۲) فردا نبرد دریایی وجود نخواهد داشت، دقیقاً یکی از اینها باید صادق و دیگری کاذب باشد، آن‌گاه اگر (۱) اکنون صادق است، پس باید یک نبرد دریایی فردا وجود داشته باشد و لذا نمی‌تواند فردا یک نبرد دریایی نباشد. نتیجه این معما آن است که هیچ چیز ممکن نیست، جز آنچه بالفعل یا در واقع رخ می‌دهد و هیچ امکان فعلیت نیافته‌ای وجود ندارد.

این نتیجه‌گیری برای آراء متافیزیکی ارسطو در خصوص قوه و نیز آنچه به انسان بستگی دارد، چالش برانگیز است. بنابراین ارسطو استثنایی بر این آموزه کلی در مورد گزاره‌های متناقضی ناظر به آینده پیشنهاد می‌کند. میان مفسران ارسطو اختلاف نظر گسترده‌ای است که این استثناء و محدودیتی که او قائل می‌شود چیست. از جمله آن‌که برخی پیشنهاد کرده‌اند که ارسطو قائل یا دست‌کم مایل به منطقی سه ارزشی برای گزاره‌های آینده است. دسته‌ای بر این باوراند که ارسطو بر حفره‌های ارزش صدقی صحنه می‌گذارد و در نهایت راه‌حل وی شامل استدلال مبهم‌تری دانسته می‌شود. ادبیات بسیار وسیع و پیچیده این موضوع از جمله شامل آثار آنسکومب، هینتیکا، د. فرده، وایتاکر و واترلو می‌شود.

گمانه دیگر درباره دلیل طرح این بحث توسط ارسطو پاسخ او به استدلالی است که فیلسوفان مگاری مبدأ آنند. بر اساس این دیدگاه که ارسطو آن را در کتاب نهم متافیزیک بیان کرده است، نزد مگاریان تنها آنچه رخ می‌دهد ممکن است. برای نمونه ارسطو از گزاره‌ای صحبت می‌کند که ده هزار سال پیش از نبرد دریایی فردا بیان شده است. اگر این گزاره صادق بوده است، پس صدق آن واقعیتی درباره گذشته بود. اگر گذشته اکنون تغییر ناپذیر باشد، آن‌گاه ارزش صدق آن سخن گذشته نیز تغییرناپذیر است. این پیش فرض یادآور مقدمه استدلالی از دیودوروس کرونوس (Diodorus Cronus) به نام شاه برهان (master argument) است که جزئیات آن، همان خوانش ارسطو از مگاریان در متافیزیک ثتا است. مقدمه حاکی از آن است که «آنچه گذشته است ضروری است».

مسئله درباره عبارت را می‌توان ناشی از تأملات ارسطو درباره زمان و صدق به شمار آورد. از تأکید ارسطو بر «ضرورت به‌هنگام بودن» که نشان دهنده ضرورت نسبی و نفی ضرورت مطلق است، دست‌کم می‌توان سه نتیجه گرفت: ۱. ورود بحث زمان به موجهات و در نهایت، تحول در سطوح بحث از اصل موجبیت و رخدادهای منفرد آینده؛ ۲. اهمیت پیامدهای نظریه صدق ارسطو در نفی یا ایجاب اصل موجبیت بر اساس نسبت صدق و زمان؛ ۳. تفکیک بنیادی ارسطو میان ضرورت مشروط و مطلق که موجب فهم بهتر حوزه‌های گوناگون هستی و شناخت از جمله تفاوت‌های قلمرو تحت و فوق قمر می‌شود. استنتاج ضرورت یک چیز از صدق آن نشان می‌دهد همان‌گونه که صدق نزد ارسطو در گرو مطابقت با واقع است، مفهوم ضرورت نیز وصف واقعیت است. ارتباط میان صدق، ضرورت و

فعلیت به نحوی است که نمی‌توان واقعیت بالفعل نشده‌ی ناظر به آینده را قلمرو صدق، ضرورت پیشینی و موجبیت تام دانست. هدف از این گفتار آن است که مرز و تمایز اندیشه‌ی ارسطو درباره‌ی ضرورت با دترمینیسم یا تعیین‌باوری علی روشن گشته و شواهد لازم به‌منظور اثبات این فرق در مباحث فصل نهم درباره‌ی عبارت ارائه شود.

تلاش ارسطو در فصل نهم درباره‌ی عبارت در مسیر ایجاد ارتباط میان مسئله‌ی جنگ دریایی با یکی از نحوه‌های تخصیص جایگاهی برای قوه‌های بالفعل نشده است. بر اساس اشاره‌ی ارسطو به وقوع اتفاقی و امکانی رخدادهای آینده، به موازات نظریه‌ی ضرورت نظریه‌ی امکان او نیز باید در نظر گرفته شود. راه‌حل ارسطو برای مسئله‌ی مگائاتی بر مبنای تمایز حرکت و فعلیت و اندراج مفاهیم قوه و فعل در تعریف حرکت و ایده‌ی وجود چیزی بین فقدان و تحقق بالفعل به‌عنوان موجود بالقوه، نافی تعیین پیشینی و دترمینیستی امور است.

ارسطو قائل نیست که گزاره‌های متناقض ناظر به آینده نه صادق و نه کاذب‌اند، بلکه هر یک صادق یا کاذب است. گرچه نه به‌نحوی متعین آن‌گونه که موضوعات ناظر به زمان گذشته و حال متعین و معلوم‌اند. این فقدان تعیین صدق گزاره‌های زمان آتی می‌تواند دلیلی له ناموجبیت‌گرایی نزد ارسطو باشد. چون هیچ‌کدام از طرفین یا انحاء محتمل و ممکن هنوز به واقع تعلق نگرفته‌اند.

Anscombe, G. (1956), "Aristotle and the Sea Battle, *De Interpretatione*, Chapter IX." *Mind* 65, 1-15.

Broadie, Sarah [Waterlow], 1982. *Passage and Possibility*, Oxford: Clarendon Press.

Hintikka, Jaakko, 1973. *Time and Necessity; Studies in Aristotle's Theory of Modality*, Oxford: Clarendon Press.

Whitaker, C. W. A., 1996. *Aristotle's De Interpretatione: Contradiction and Dialectic*, Oxford: Clarendon Press.

زمان: دوشنبه، ۱۵ آذر ۱۴۰۰، ساعت ۱۶ الی ۱۸

لینک ورود به جلسه سخنرانی :

<https://www.skyroom.online/ch/ipmseminars/ipm-seminars-fall2021>

تمام کاربران می‌توانند با استفاده از نام کاربری و رمز ورود زیر به سخنرانی وارد شوند:

نام کاربری: biweeklyseminars

رمز ورود: biweeklyseminars

کاربران می‌توانند پس از ورود به عنوان میهمان، نام نمایشی خود را تغییر دهند.